PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING IJTIMOIY MOSLASHUVINI TA’MINLASHDA INTERAKTIV TA’LIM METODLARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Abduraimova Nozimaxon Valijonovna
telefon nomer : +998937515787
email: nozimaaa2505@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23398246

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda interaktiv ta’lim metodlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning jamoaga qo‘shilishi, tengdoshlari bilan samarali muloqot qilishi, hamkorlikda faoliyat olib borishi va o‘zaro hurmat munosabatlarini shakllantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv ta’lim metodlarining o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiya, hamkorlik, empatiya, mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollikni rivojlantirishdagi ahamiyati asoslangan. Maqolada pedagogik amaliyotda qo‘llash mumkin bo‘lgan interaktiv metodlar va ulardan foydalanish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, ijtimoiy moslashuv, interaktiv ta’lim, pedagogik imkoniyatlar, hamkorlik, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy ko‘nikmalar, o‘quvchi shaxsi, ta’lim texnologiyalari.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol, muloqotga kirisha oladigan va jamoada samarali faoliyat yuritadigan shaxsni tarbiyalashdan iborat. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim davri bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy munosabatlarni o‘zlashtirishi va jamiyatdagi xulq-atvor me’yorlarini anglab borishida muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy moslashuvini ta’minlash zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biridir.

Ijtimoiy moslashuv — bu bolaning yangi ijtimoiy muhitga kirishishi, jamoa qoidalarini o‘zlashtirishi, tengdoshlari va kattalar bilan munosabat o‘rnatishi hamda o‘z xatti-harakatlarini muayyan vaziyatga muvofiq boshqarishni o‘rganish jarayonidir. Maktabga kelgan bola oiladagi odatiy muhitdan farqli bo‘lgan yangi talablar, mas’uliyat va munosabatlar tizimiga duch keladi. Bu jarayonda ayrim o‘quvchilarda tortinchoqlik, muloqot qilishdagi qiyinchiliklar, jamoaga qo‘shilishda sustlik yoki o‘z fikrini ifodalashda ishonchsizlik kuzatilishi mumkin.

Bunday holatlarning oldini olish va o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yengillashtirishda interaktiv ta’lim metodlari muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Interaktiv ta’lim o‘quvchilarning o‘zaro hamkorligi, faol muloqoti, fikr almashishi va birgalikda muammolarni hal etishiga asoslanadi. Ushbu metodlar orqali bola nafaqat bilimlarni o‘zlashtiradi, balki boshqalarni tinglash, o‘z fikrini asoslash, o‘zaro yordam ko‘rsatish va jamoaviy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING IJTIMOIY MOSLASHUVI VA UNING PEDAGOGIK MOHIYATI

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy moslashuvi murakkab pedagogik va psixologik jarayon bo‘lib, bolaning yangi ta’lim muhitiga, sinf jamoasiga, o‘qituvchi talablariga va maktabdagi munosabatlar tizimiga moslashishini o‘z ichiga oladi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyati bolaning individual xususiyatlari, oiladagi tarbiya muhiti, o‘qituvchining pedagogik mahorati hamda sinfdagi psixologik iqlim bilan uzviy bog‘liq.

Ijtimoiy moslashuv jarayonida bir nechta muhim jihatlarni ajratib ko‘rsatish mumkin. Birinchisi, kommunikativ moslashuv bo‘lib, bunda o‘quvchining tengdoshlari va o‘qituvchisi bilan muloqotga kirishishi, o‘z fikrini ifodalashi va boshqalarning fikrini tinglashi namoyon bo‘ladi. Ikkinchisi, xulq-atvor moslashuvi bo‘lib, u sinf qoidalariga rioya qilish, navbat kutish, umumiy tartibni saqlash va o‘z harakatlari uchun mas’uliyatni his etishni qamrab oladi. Uchinchisi, emotsional moslashuv bo‘lib, bolaning maktab muhitida o‘zini xavfsiz his qilishi, hissiyotlarini boshqarishi va qiyinchiliklarni yengib o‘tishiga yordam beradi.

To‘rtinchisi, hamkorlikka moslashuv hisoblanadi. Bunda o‘quvchi tengdoshlari bilan birgalikda topshiriqlarni bajarish, o‘zaro yordam ko‘rsatish, vazifalarni taqsimlash va umumiy natijaga erishish tajribasini egallaydi.

L.S. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhit va boshqa insonlar bilan o‘zaro munosabatlar muhim o‘rin tutadi. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonida hamkorlikka asoslangan faoliyatni tashkil etishning nazariy ahamiyatini ko‘rsatadi. O‘quvchi boshqalar bilan muloqot qilish va birgalikda faoliyat yuritish orqali yangi bilimlarni o‘zlashtiradi, ijtimoiy tajribasini boyitadi hamda o‘z imkoniyatlarini namoyon etadi.

Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinfda o‘qituvchining vazifasi faqat bilim berish bilan cheklanmaydi. U o‘quvchilar o‘rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirishi, har bir bolaning jamoada o‘z o‘rnini topishiga ko‘maklashishi va o‘zaro hurmatga asoslangan ta’lim muhitini yaratishi lozim.

IJTIMOIY MOSLASHUVNI TA’MINLASHDA INTERAKTIV TA’LIM METODLARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Interaktiv ta’lim metodlari o‘quvchilarni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. An’anaviy ta’limda o‘qituvchi axborot beruvchi, o‘quvchi esa ko‘proq tinglovchi sifatida ishtirok etsa, interaktiv ta’limda bilimlar o‘zaro muloqot, muhokama, tajriba almashish va hamkorlik orqali o‘zlashtiriladi.

Ushbu metodlarning ijtimoiy moslashuvni ta’minlashdagi asosiy pedagogik imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

Birinchidan, kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish. Juftlikda ishlash, kichik guruhlarda muhokama o‘tkazish va savol-javob mashqlari o‘quvchilarning erkin muloqot qilishiga yordam beradi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini bayon qilish, savol berish, suhbatdoshini tinglash va fikrlarga munosabat bildirishni o‘rganadilar.

Ikkinchidan, hamkorlik va o‘zaro yordam ko‘nikmalarini shakllantirish. Guruhli topshiriqlarni bajarishda har bir o‘quvchi umumiy natijaga hissa qo‘shadi. Bu jarayon bolalarda o‘zaro ishonch, mas’uliyat va jamoaga daxldorlik hissini rivojlantiradi.

Uchinchidan, emotsional barqarorlikni qo‘llab-quvvatlash. Psixologik jihatdan xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi muhitda tashkil etilgan interaktiv mashg‘ulotlar o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifodalashiga imkon yaratadi. Xatoga yo‘l qo‘yish tabiiy o‘rganish jarayoni sifatida qabul qilinishi bolada o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi.

To‘rtinchidan, empatiya va bag‘rikenglikni rivojlantirish. Rolli o‘yinlar, vaziyatli topshiriqlar va muammoli muhokamalar o‘quvchilarga boshqa insonlarning his-tuyg‘ulari va nuqtayi nazarini tushunishga yordam beradi. Natijada o‘zaro hurmat, murosaga kelish va nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish ko‘nikmalari shakllanadi.

Beshinchidan, ijtimoiy faollik va mustaqillikni oshirish. Interaktiv metodlar o‘quvchilarni qaror qabul qilishga, tashabbus ko‘rsatishga va o‘z faoliyatini baholashga undaydi. Bu esa ularning sinf hayotida faol ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Mazkur imkoniyatlar ilmiy tadqiqotlarda ham yoritilgan. Masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ishtirokidagi hamkorlikka asoslangan ta’lim dasturi o‘rganilgan tadqiqotda guruhda ishlash ko‘nikmalarining rivojlanishi o‘quvchilar o‘rtasidagi ijobiy munosabatlarning yaxshilanishi bilan bog‘liqligi aniqlangan. UNESCO materiallarida ham ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni rivojlantirish o‘quvchilarning ijtimoiylashuvi va sinfdagi ijobiy muhitni qo‘llab-quvvatlashi ta’kidlanadi.

Demak, interaktiv metodlar nafaqat ta’lim samaradorligini oshirish, balki o‘quvchilarning ijtimoiy tajribasini boyitish, jamoaga moslashishini yengillashtirish va shaxslararo munosabatlarini rivojlantirish imkonini beradi.

INTERAKTIV TA’LIM METODLARINI AMALIYOTDA QO‘LLASH YO‘LLARI

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda interaktiv metodlarni dars jarayoniga maqsadli ravishda tatbiq etish muhimdir. Bunda topshiriqlar sodda, qiziqarli, tushunarli va barcha o‘quvchilar ishtirokini ta’minlaydigan tarzda tashkil etilishi lozim.

“Juftlikda ishlash” metodi. Ushbu metodda o‘quvchilar ikki kishidan bo‘lib topshiriq bajaradilar. Masalan, ona tili darsida ular bir-biriga savollar berishi, matnni navbat bilan o‘qishi yoki berilgan mavzu bo‘yicha fikr almashishi mumkin. Mazkur faoliyat o‘quvchilarda tinglash, savol berish, navbat bilan so‘zlash va o‘zaro yordam ko‘rsatish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, tortinchoq o‘quvchilar uchun juftlikda ishlash katta guruh oldida gapirishga nisbatan qulayroq sharoit yaratishi mumkin.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi. O‘quvchilar 3–5 kishilik guruhlarga ajratilib, ularga umumiy topshiriq beriladi. Masalan, “Do‘stlik qoidalari”, “Bizning sinfimiz”, “Tabiatni asraymiz” kabi mavzularda plakat tayyorlash, hikoya tuzish yoki muammoli vaziyatning yechimini topish topshirilishi mumkin. Har bir o‘quvchiga muayyan vazifa berilishi uning guruhdagi ishtirokini kuchaytiradi. Guruh a’zolari fikr almashish, vazifalarni taqsimlash va umumiy qarorga kelishni o‘rganadilar.

“Rolli o‘yinlar” metodi. Rolli o‘yinlar ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish orqali bolalarda muomala madaniyati va ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirishga yordam beradi. Masalan, “Yangi o‘quvchini kutib olish”, “Do‘stimga yordam beraman”, “Kelishmovchilikni qanday hal qilamiz?” kabi vaziyatlarni sahnalashtirish mumkin. Bunda o‘quvchilar turli rollarni bajarib, muammoni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqadilar. O‘qituvchi mashg‘ulot yakunida o‘quvchilar bilan vaziyatni muhokama qilib, qanday xatti-harakatlar ijobiy natija berganini aniqlaydi.

“Aqliy hujum” metodi. Ushbu metod o‘quvchilarning erkin fikrlashi va o‘z qarashlarini bildirishiga imkon beradi. Masalan, “Yaxshi sinfdosh qanday bo‘lishi kerak?” yoki “Do‘stimiz xafa bo‘lsa, unga qanday yordam beramiz?” kabi savollar asosida fikrlar to‘planadi. Muhimi, o‘quvchilarning javoblari darhol keskin tanqid qilinmasligi va har bir bolaning fikr bildirish huquqi hurmat qilinishidir.

“Muammoli vaziyatlar” metodi. O‘quvchilarga kundalik hayotda uchrashi mumkin bo‘lgan vaziyatlar taqdim etiladi. Masalan, ikki o‘quvchi bir xil o‘yinchoqdan foydalanmoqchi yoki guruh a’zolaridan biri topshiriq bajarishda ishtirok etmayapti. Bolalar vaziyatni tahlil qilib, muammoning adolatli yechimlarini taklif qiladilar. Bu metod nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish, murosa qilish va boshqalarning manfaatlarini hisobga olish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

“Loyiha asosida o‘qitish” metodi. Ushbu metodda o‘quvchilar ma’lum muddat davomida umumiy loyiha ustida ishlaydilar. Masalan, “Mening maktabim”, “Sog‘lom turmush tarzi” yoki “Tabiatni muhofaza qilamiz” mavzularida kichik loyihalar tayyorlash mumkin. Jarayonda vazifalarni taqsimlash, ma’lumot to‘plash, fikr almashish va natijani taqdim etish o‘quvchilarning hamkorlik tajribasini boyitadi.

Interaktiv metodlarni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchi quyidagi pedagogik shartlarga amal qilishi zarur:

- har bir o‘quvchining individual va yosh xususiyatlarini hisobga olish;
- sinfda o‘zaro hurmat va psixologik xavfsizlik muhitini yaratish;
- topshiriqlarni o‘quvchilarning imkoniyatlariga mos tanlash;
- guruhdagi vazifalarni adolatli taqsimlash va barcha bolalarning ishtirokini rag‘batlantirish;
- o‘quvchilarning fikrini tinglash va ularni mustaqil qaror qabul qilishga yo‘naltirish;
- mashg‘ulot yakunida o‘quvchilarning faoliyatini birgalikda tahlil qilish.

Shuningdek, o‘qituvchi interaktiv mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilarni faqat akademik natijalar asosida baholamasligi kerak. Ularning hamkorlik qilishi, boshqalarga yordam berishi, muloqotga kirishishi va o‘z hissiyotlarini boshqarishga intilishi ham e’tiborga olinishi lozim.

INTERAKTIV METODLAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA PEDAGOGIK TAVSIYALAR

O‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishga qaratilgan interaktiv ta’lim metodlari samaradorligini aniqlash uchun muntazam pedagogik kuzatuv olib borish zarur. Bunda o‘quvchining sinfdoshlari bilan muloqotga kirishishi, guruhli faoliyatda ishtirok etishi, umumiy qoidalarga rioya qilishi, nizoli vaziyatlarda murosaga intilishi va o‘z fikrini erkin ifodalashi kabi ko‘rsatkichlar hisobga olinishi mumkin.

Baholash jarayonida faqat bir martalik kuzatuvga tayanish maqsadga muvofiq emas. O‘quvchining dastlabki holati va keyingi faoliyati taqqoslanishi, zarur hollarda o‘qituvchi, ota-ona va maktab psixologining fikrlari ham hisobga olinishi kerak. Bunda bolalarni bir-biri bilan salbiy tarzda taqqoslashdan, ularni “faol” yoki “passiv” kabi o‘zgarmas yorliqlar bilan tavsiflashdan saqlanish lozim.

Pedagogik amaliyotda interaktiv metodlarni qo‘llashning quyidagi izchil modeli tavsiya etiladi:

1. Dastlabki kuzatuv: o‘quvchilarning muloqotga kirishishi, jamoada o‘zini tutishi va hamkorlik ko‘nikmalarini aniqlash.

2. Maqsadni belgilash: rivojlantirilishi lozim bo‘lgan ijtimoiy ko‘nikmalarni aniqlash.

3. Metodlarni tanlash: o‘quvchilarning yoshi va ehtiyojlariga mos juftlikdagi mashqlar, rolli o‘yinlar hamda guruhli topshiriqlarni rejalashtirish.

4. Amaliy faoliyat: interaktiv mashg‘ulotlarni muntazam tashkil etish va o‘quvchilarni rag‘batlantirish.

5. Natijalarni tahlil qilish: kuzatuv natijalarini dastlabki holat bilan taqqoslash va keyingi pedagogik vazifalarni belgilash.

Mazkur model o‘qituvchiga o‘quvchilarning ijtimoiy rivojlanishini tizimli ravishda qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi. Biroq metodlarning samaradorligi ularni shunchaki qo‘llash bilan emas, balki to‘g‘ri tashkil etish, o‘quvchilarni hamkorlikka o‘rgatish va pedagogik qo‘llab-quvvatlash bilan belgilanadi. Tadqiqotlarda ham o‘quvchilarga faqat birgalikda ishlashni aytishdan ko‘ra, hamkorlik ko‘nikmalarini alohida o‘rgatish ijobiy natijalar berishi ko‘rsatilgan.

Shu sababli o‘qituvchi interaktiv metodlardan foydalanishda jarayonning mazmuniga, bolalar o‘rtasidagi munosabatlarga va har bir o‘quvchining ishtirokiga alohida e’tibor qaratishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda interaktiv ta’lim metodlaridan foydalanish muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Ushbu metodlar o‘quvchilarning muloqot qilish, hamkorlikda ishlash, o‘zaro yordam ko‘rsatish, boshqalarning fikrini hurmat qilish va nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Juftlikda va kichik guruhlarda ishlash, rolli o‘yinlar, aqliy hujum, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda loyiha asosida o‘qitish kabi metodlar bolalarning sinf jamoasiga qo‘shilishi va o‘zini erkin namoyon etishiga ko‘maklashadi. Shu bilan birga, bu metodlarning samaradorligi o‘qituvchining pedagogik mahorati, topshiriqlarning to‘g‘ri tanlanishi, o‘quvchilarning individual xususiyatlari hisobga olinishi va sinfda ijobiy psixologik muhit yaratilishiga bog‘liq.

Shundan kelib chiqib, boshlang‘ich ta’lim amaliyotida interaktiv metodlardan tizimli foydalanish, o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini muntazam kuzatib borish hamda oila va maktab hamkorligini mustahkamlash maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv ta’lim oluvchilarning ijtimoiy moslashuvini qo‘llab-quvvatlash, shaxsiy faolligini rivojlantirish va sog‘lom sinf muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
2. Blatchford, P., Baines, E., Rubie-Davies, C. Social effects of collaborative learning in primary schools. Learning and Instruction, 2010, 20(3), 177–191.
3. UNESCO. Building Social and Emotional Skills in Pre- and Primary Schools Learners. UNESCO SDG 4 Knowledge Hub.
4. Gillies, R. M., Ashman, A. F. Cooperative Learning: The Social and Intellectual Outcomes of Learning in Groups. London: RoutledgeFalmer, 2003.
5. Johnson, D. W., Johnson, R. T. Cooperation and Competition: Theory and Research. Edina, MN: Interaction Book Company, 1989.